

הוצאת חובנית - תל אביב
מועד ספר 'מים עמוקים' כרך ג'
ועמוד לצאת לאור מילם

ספר

מים עמוקים

ביאורים וחידושים
בספה"ק ליקוטי מוהר"ן

בעזרת השם יתברך

ספר

מיום עמוקים

ביאורים וחיידושים במאמרי

הספר הקדוש

ליקוטי מוהר"ן

מהרב הקדוש אור האורות

'נחל נבע מקור חכמה'

מו"ה רבי נחמן מברסלב זיע"א

אשר חנני השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו

שמואל משה קדמד

בלאאמו"ד הרה"ח רבי אהרן ליב זצלה"ה

יוצא לאור ע"י

מכון 'מעינים בנחלים'

שבט תשפ"ג

פעיה"ק ירושלים תובב"א

יז"ל ע"י
מכון 'מעינים בנחלים'
052-7643910

כל הזכויות שמורות

סדר ועימוד:
י.צ. סטאדיק

עיצוב כריכה ושערים:
שילוב

תורה לג

אות א

ממילא בטלה סיבת המחלוקת ונעשה שלום. וגם הפירוד והשנאה מחמת פגם וחסרון רוחני שמוצא בחברו, כשמאמין שהשי"ת נמצא אפילו בעשר כתרין דמסאבותא, ממילא מוצא זכות בחברו שהוא עדיין מקושר בהשי"ת ונופל הרע ונשאר הטוב, כמבואר להלן במאמר, וממילא נתבטל השנאה ונעשה שלום.

עוד אפשר, על פי המבואר להלן במאמר שהחטאים מפרידים ומפזרים אותיות התורה בין לשונות העכו"ם. וידוע דששים רבוא נשמות ישראל הם כנגד ששים רבוא אותיות שבתורה. ואפשר דזה סיבת הפירוד והמחלוקת בין נפשות ישראל. וכשהצדיק מקבץ ומלקט ומאסף האותיות ומצרפם יחד בצירופים טובים כמבואר במאמר, שוב נעשה חיבור ואהבה בין ישראל.

ועיין ב'ליקוטי תפלות' (תפלה לג המיוסדת על מאמר זה) זה לשונו "ואזכה לבקש שלום תמיד וכו' שתמיד אמצא השי"ת בכל מקום ובכל זמן ובכל אדם" כי שימצא השי"ת בכל אדם בוודאי יהיה לו שלום עם כל אדם.

עוד אפשר על פי המבואר במאמר 'אשרי העם - השגחה' (לקו"מ סי' יג) שכשהצדיק מלקט ומקבץ הנפשות ועולה עמהן ומוריד תורה נעשה אהבה גדולה

(א) הכלל הוא שצריך לבקש שלום. נראה דהשלום הוא עצמו אור החסד והאהבה דאזיל עם כולא יומין המבואר להלן במאמר, דאף שנראה דיש שנויים ח"ו בין המדות שלפעמים מתנהג בחסד ולפעמים בגבורה ודין וכיוצא, בפנימיות הכל חסד ואהבה. נמצא שהחסד והאהבה הוא המקשר והמאחד ועושה שלום בין המדות והוא צפון וגנוז בפנימיות המדות. לכן צריך להתבונן ולבקש ולחפש את השלום והאחדות הגנוז וצפון בפנימיות מדותיו ית'.

(ב) שיהיה שלום בין ישראל. השלום בין ישראל שרכינו פותח בו לכאורה אינו מתבאר בהמשך המאמר כיצד נעשה. אמנם ב'ליקוטי הלכות' (פורים ד, ג) מבואר דעל ידי הצדיק נתגלה האהבה שבדעת כמבואר במאמר. ובאהבה שבדעת כולו אחד וכל ישראל באחדות גמור ואין שום גבול ופירוד בין אחד לחברו. עיין שם בדבריו הקדושים המתוקים מדבש ונופת צופים.

ואפשר לבאר גם בפשטות, דהפירודים והמחלוקת שבין אחד לחברו מתהווים כשלאחד נדמה שחברו הרע לו, אך כשזוכה למצוא את השי"ת בכל דבר ויודע שאין עוד מלבדו, כמבואר להלן במאמר,

דבר ודבר וכו' נמצא זה שכופה את יצרו וכו' אזי תיכף הרע ששוכן על הטוב וכו' נתבטל ונופל ואותיות התורה בולטין אזי הוא יודע הטוב שבאותו דבר. וזה שכתוב בזוהר ברכו ה' מלאכיו וכו' אילין אינון דמתגברין על יצריהון וכו' לשמוע בקול דברו וכו' כי התורה נקראת דבר כמו שכתוב דבר צוה לאלף דור'.

ב כשמוצא את אותיות התורה המלוכשים והנמצאים בכל מאורעותיו והנהגותיו 'בין בטיבו ובין בעקו', ממילא מוצא את השי"ת בכל מאורעותיו.

וזהו מרומז בפסוק 'בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר', 'דבר' היינו התורה הנקראת דבר. היינו על ידי הדבר שהיא התורה ימצא את ה' בכל ויהללו תמיד.

ואפשר דזה מרומז בלשונו 'ואותיות התורה הם המחיינ את כל דבר ודבר', דבר ודבר דייקא, היינו 'בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר', כי התורה הנקראת דבר היא שורש חיות כל הדברים, ומטעם זה תיבת דבר הוא שם כללי לכל הדברים, [כמבואר ב'ביאור הליקוטים' על מאמר 'אנכי ה' אלקיך' (לקו"מ סי' ד)]. ובאמת בשורש, היינו בתורה כל הדברים הם דבר אחד ורק למטה הם נפרדים ומתחלקים לדברים הרבה משונים זה מזה, ושורש כל הפירושים והשינויים הם שני המדות חסד ודין ובשרשם הם שני השמות הויה אלקים, ועל ידי שהאדם מוצא את אותיות התורה המלוכשים בכל הדברים הוא מחזיר את הדברים לשרשם ועושה שלום ואחדות ביניהם ואז אין חילוק אצלו 'בין בטיבו ובין בעקו'.

ביניהם, ע"ש. אפשר דזהו המבואר להלן במאמר שכשמלקט האותיות [שהם הנפשות] ומצרפם יחד זוכה למשמע קולות התורה מלעילא שנעשה מצירופי האותיות ועל ידי זה נעשה אהבה בין ישראל.

עוד מבואר שם דיש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיק ורע לו ורבים נתפקרו על ידי זה וכשהצדיק מעלה הנפשות על ידי זה מקלינן מההבל ולא היה קשה כל כך להעולם, ע"ש. ואפשר דזהו המבואר כאן שעל ידי ליקוט האותיות וצירופן זוכה כל אחד למצוא את השי"ת בכל מקום ובכל זמן ובכל מאורעותיו בין בטיבו ובין בעקו וממילא נתבטל הקושיא.

ג שלא יהא מחולק במדותיו ובמאורעותיו וכו' תמיד ימצא בו השי"ת. ועל ידי זה מגיע לאהבת השי"ת כמו שמסיים (סוף אות ב) 'ויכול לאהוב את עצמו עם השי"ת'. כי כשרואה ומשיג את האהבה הגנוזה בפנימיות מדותיו ומאורעותיו נתעורר בו אהבת השי"ת כמים פנים אל פנים. וזה נרמז בפסוק (דברים ו, ה) 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וגו' ובכל מאודך", ודרשו רבותינו ז"ל (ברכות נד.) "בכל מדה שהוא מודד לך הוה מודה לו במאד מאד". וזהו 'ואהבת' דייקא כי מתעורר בו מדת האהבה. וזה 'בכל לבבך' כמבואר להלן במאמר דזה תלוי בקישור הלב אל הדעת שיהא לבו ברשותו.

ד שלא יהא לו חילוק בין בטיבו בין בעקו תמיד ימצא בו השי"ת היינו בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר. דברים אלו מתבארים על פי דבריו להלן (אות ג) 'כי אורייתא כולא הם מדותיו של הקדוש ברוך הוא וכו' ואותיות התורה הם המחיים את כל

ואומר רבינו שכדי למצוא את השי"ת בכל מקום צריך לעסוק בתורה ולהתקרב לצדיקים ועל ידי זה יזכה לכפות יצרו עד שיזכה למצוא את השי"ת תמיד. ואף דלפני כפיית היצר התורה והצדיקים נעלמים ממנו כמובן במאמר, אף על פי כן עצתו שידבק בכל כוחו בתורה ובצדיקים, אף שבוודאי יקשה עליו מאד כי אור התורה והצדיקים נעלמים ממנו ואינו יכול להרגיש שום טעם בתורתו ובהתקרבותו לצדיק. וזה עצמו כפיית יצרו עד שישבר לבושי הקליפות ויתגלה לו אור התורה והצדיקים ומכאן ואילך יערב לו [כלשון רש"י הק' על פסוק (שמות יט, ה) "ועתה אם שמוע תשמעו"].

כי עסק התורה והתקרבות לצדיקים מועיל לאדם אף כשעדיין הם נעלמים ממנו, כי האדם בשרשו ופנימיות נשמתו הוא עצם אחד עם התורה והצדיקים. ועל כן כשעוסק בתורה ומתקרב לצדיקים יש לו בהעלם חיבור עם התורה והצדיקים, כי מה שהיצר מושל עליו אינו במהותו ועצמותו ח"ו. וכשמתחזק בכל כוחו בתורה ובהתקרבות לצדיקים מועיל לו לשבר ולהסיר לבוש הקליפה ומתגלה ומאיר לו אור התורה והצדיקים.

וזו שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים נ:): "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה". כי בוודאי יש בלימודו ניצוצות של לשמה. וכידוע הביאור 'מתוך שלא לשמה' היינו בתוך ובפנימיות השלא לשמה יש לשמה כמובא, ולכן סוף סוף יועיל שיבא ללשמה.

וביתר עומק אפשר על פי המבואר להלן במאמר שהתורה היא מדותיו של השי"ת, היינו שכל ההנהגות [המדות]

(ה) תמיד ימצא בו השי"ת וכו' על ידי התורה הנקראת שלום. כי חיות השי"ת המלוכש בכל דבר ובכל מדה ובכל מאורע הוא בהתלבשות אותיות התורה ולכן כשדבוק בתורה ובצדיקים יכול למצוא האותיות שבכל דבר שמלוכש בהם חיותו ית'.

(ו) תמיד ימצא בו השי"ת וכו' על ידי התורה הנקראת שלום כמה דאת אמר וכל נתיבותיה שלום ועל ידי צדיקים שנקראו גם כן ברית שלום. וכן מצינו שגם השי"ת נקרא שלום כמ"ש (שופטים ו, כד) "ויקרא לו הויה שלום". וכמבואר בש"ס (שבת י:): לענין שאלת שלום בבית המרחץ. והכל אחד כי שם הויה רומז על התורה כנודע, וזה 'הויה שלום' כי 'התורה נקראת שלום כמה דאת אמר וכל נתיבותיה שלום'.

(ז) ועל ידי מה ימצא השי"ת וכו' על ידי התורה וכו' ועל ידי צדיקים. הוא המבואר להלן במאמר (אות ג) דברי הזוהר הק' על פסוק 'ברכו ה' מלאכיו גבורי כח - אילין אינון דמתגברין על יצריהון', 'עושי דברו - דעבדין להאי דבר', שעושיין וכונין צירופי אותיות התורה שהיו מפוזרים בלשונות העכו"ם. 'דזכיין למשמע קלין מלעילא' שזוכין להשיג אור התורה שבכל דבר, ולא עוד אלא שאצלם מאיר אור התורה באור גדול מאד, [שהוא בחינת אור האהבה שבדעת, בחינת אור הגנוז לצדיקים לעתיד לבא, כמבואר להלן במאמר (אות ו)] ועל ידי כל זה זוכין הצדיקים לדבוק בו ית' באהבה גדולה נפלאה מאד. ועל ידי דבקות בצדיקים אלו מאיר על האדם בחינת אור האהבה הזאת שזהו האחדות והשלום.

מרע ועשה טוב", דכפיית היצר הוא בחינת 'סור מרע', ו'עשה טוב' הוא אור התורה כי טוב, דעל ידי לימוד התורה כראוי עושה ובונה את הטוב, כמבואר להלן במאמר (אות ג). ומה שהקדים התורה שהוא בחינת 'עשה טוב' ואחר כך 'צדיקים' שהוא 'סור מרע' הוא על דרך דברי רבינו (חיי מוהר"ן, עבודת השם ד) דאנשים כערכנו צריכים להתחיל בעשה טוב.

ואידי דאתי לידינו נאמר בה מילתא. זה לשונו שם "פעם אחת דיבר רבי גרשון מטררויצה עם רבינו ז"ל וקבל לפניו מאד על אשר צר לו בעבודת השם. ענה רבנו ז"ל ואמר אתה 'עשה טוב' ועסוק בעבודתו באמת וכשתעסוק ותתמיד בעבודתו יתברך אזי הטוב ישאר והרע ממילא יתבטל". הנה לכאורה הוא היפך פשוטו של מקרא (תהלים לד, טו) "סור מרע ועשה טוב" שצריך להקדים ה'סור מרע' ורק אחר זה לעסוק ב'עשה טוב'. אכן באמת דברי רבינו תואמים להפליא את הפירוש הפשוט אלא שרבינו בא ללמד כיצד מקיימים את דברי הפסוק. כי בוודאי כדי לזכות ל'עשה טוב' כראוי ובשלמות, אי אפשר כי אם כשיסור תחילה מרע מכל וכל כפשוטו של מקרא. אלא שקשה מאד לסור מרע טרם סיגל לעצמו הרבה טוב כי הנפש דקדושה חלושה אז מאד ואין בה כח להלחם ביצר הרע ושלוחיו. לכן עצת רבינו הק' אמונה שה'סור מרע' עצמו ייעשה על ידי עשיית טוב ואף שאז עשיית הטוב אינו כראוי, כי טרם סר מרע, מכל מקום ככל שירבה בעשיית טוב יתחזק נפשו ויקבל כח ועוז ללחום עם יצרו לסור מרע והרע מאליו יפול. ואז יזכה לעשות הטוב כראוי בשלמות. נמצאנו למדים דגם לדברי רבינו בוודאי צריך להקדים את ה'סור מרע' ל'עשה טוב' כפשטות הפסוק, אלא שרבינו מלמדנו ומייעץ לנו כיצד

והמאורעות הכל מדותיו של השי"ת [חג"ת נהי"מ]. ולפעמים האדם מונהג במדת החסד ולפעמים במדת הגבורה וכו'. אמנם בפנימיות הכל מלוכב במדת החסד דאזיל עם כולו יומין. ויש ימי רע [מדות רעות מצד הקליפות והחיצונים] והם חופין על ימי הטוב [מדות והנהגות השי"ת]. וכשכופה יצרו מסיר החיפוי וממילא מתגלים ימי הטוב שהם אותיות התורה ורואה שהכל חסד ואהבה. ולכן אפשר למצוא את השי"ת רק על ידי התורה, כי היא מדותיו והנהגותיו וממילא לא שייך שיתראו לאדם ימי הטוב רק כשיש לו שייכות לתורה על ידי לימוד ועיון וקיום התורה [כמובן להלן במאמר (אות ד)], היינו שיהיה מורגל בתורה, כמו שאנו מבקשים (ברכות השחר) "שתרגילנו בתורתך".

עוד נראה על פי המבואר להלן במאמר (אות ז) 'ויכול כל אחד לטעום טעם אור האהבה שבדעת וכו' כשיקשר את לבו לדעתו וכו' כי עיקרן של המדות הוא הלב וכו' ואזי מקבלין המדות אור האהבה שבדעת ורואה ומשיג אור הגנוז לפי בחינתו היינו הצדיקים והתורה שהיה גנוז וצפון עד עתה'. דהצדיקים שכפו את יצרם לגמרי הם בחינת הדעת נגד כלל ישראל וכלל ישראל נגדם הם בחינת הלב. וכשהאדם מקרב ומקשר עצמו לצדיקים הוא עצמו ענין קישור הלב אל הדעת שאז מאיר אור האהבה ששורשו בדעת [ה' חסדים שבדעת] אל הלב שהוא האדם הישראלי המקושר אל הצדיקים וזוכה לפי בחינתו למצוא את השי"ת בכל מדותיו.

ח על ידי התורה ועל ידי הצדיקים. הכוונה שצריכים לשניהם, גם עסק התורה וגם כפיית היצר שהוא בחינת צדיק ולא די באחד מהם לבד. ואפשר שזה רמוז בפסוק "סור

יא ומחמת זה יכול לאהוב את השלום וכו' ויכול להיות שלום בין ישראל ולאהוב זה את זה. הלשון 'לאהוב את השלום' טעון בירור, ראשית דהלא רבינו עוסק במאמר מאהבת השי"ת ומאהבת ישראל זה לזה. ועוד דמה שייך אהבה לשלום. והיה נראה במושכל ראשון דצ"ל 'לאהוב את השי"ת'. אמנם לאחר מכן ראיתי דמציינו לשון אהבה אצל שלום כמו (זכריה ח, יט) "האמת והשלום אהבו". וכן (אבות א, יב) "אוהב שלום" הנאמר על אהרן הכהן. ויש לעיין בדבר.

ודאתינא להכא נבאר משנה זו "הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" ע"פ מאמר זה, ונקדים לבאר דברי רבנו הק' ז"ל שמסיים 'ומחמת זה יכול לאהוב את השלום בכל מקום הן בטיבו וכו' ויכול להיות שלום בין ישראל ולאהוב זה את זה'. ומבואר היטב בהמשך המאמר דבאמת חסדו ואהבתו של השי"ת אזיל עם כולהו יומין שהם מדותיו והנהגתו ית' ועל ידי התורה והצדיקים זוכין להשיג זאת. אמנם השלום בין ישראל לכאורה אינו מבואר בהמשך המאמר מה ענינו ושייכותו כאן, ונראה, דידוע דכלל ישראל מחולקים לשבע כתות [עי' מאמר 'ראיתי מגורת זהב' (לקו"מ סי' ה) בפירוש הפסוק 'ושבעה נרותיה'. וב'מדרש שוחר טוב' (מזמור יא)] נגד שבע מדותיו ית', דיש ששורשם בחסד ויש ששורשם במדה אחרת כנודע. וגם בכל מדה ומדה יש הרבה בחינות וחילוקים, כגון חסד שבחסד וגבורה שבחסד וכן הולך ומתחלק ומשתנה לשנויים אין מספר כידוע. נמצא שכל אחד מישראל הוא בחינה אחרת מחבירו לפי שורשו במדותיו ית'. וזהו ענין מאמר חכמינו ז"ל (על פי ברכות נח). "כשם

הוא הדרך והאופן להצליח במלחמת ה'סור מרע' והוא על ידי רבוי עשיית טוב, כי מתוך ריבוי עשיית הטוב הרע יסור ויפול ממילא ואז יכול לקיים 'עשה טוב' כראוי בשלמות.

ט ועל ידי הצדיקים שנקראו גם כן ברית שלום. כי (זוהר נח נט): "מאן צדיק מאן דנטיר ברית" וברית היינו שלום כמ"ש (במדבר כה, יב) "הנני נותן לו את בריתי שלום". וב'תיקוני זוהר' (תיקון מח) מפורש דהצדיק נקרא 'ברית שלום'. וידוע דברית שהוא בחינת יסוד הוא כללות המדות, ועל כן מכונה 'כל'. ולכן בו נתגלה האחדות והשלום במדותיו ית'. ויתבאר בכפלים על פי המבואר להלן במאמר שכאשר האדם כופה את יצרו זוכה לגלות אותיות התורה שבכל דבר. וכבר ידוע דעיקר כפיית היצר הוא בענין הברית, כמאמר הזוהר (ויקרא טו): "עיקרא דיצרא בישא על עריין". וכמבואר בדברי רבינו (לקו"מ סי' קל) על מאמר רבותינו ז"ל "כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו" ע"ש. ולכן הם נקראים 'גבורי כח' כמובא להלן במאמר (אות ג), בחינת (אבות ד, א) "איזהו גיבור הכובש את יצרו". וכידוע דברית נקרא 'בועז' - בו עז בו תוקפא (עי' לקו"מ סי' יא, ד).

ו ועל ידי מה ימצא השי"ת בין בטיבו בין בעקו וכו' ועל ידי הצדיקים. מבואר שלזכות לגלות אלקותו וטובו המלוכש בכל מקום וזמן ונפש הוא על ידי הצדיקים. [בנוסף על כל המבואר לעיל] יתבאר בכפליים עם המבואר להלן במאמר (אות ג) שהצדיק הכופה יצרו, כל מקום ומדה שמסתכל בו, תיכף נופל ונתבטל הרע ששוכן על הטוב ואותיות התורה בולטין וכו' ע"ש. נמצא שזה האיש המקורב ודבוק בצדיק הזה כל הרע שלו נופל ובטל והטוב היינו אותיות התורה בולטין ומאירין.

שהמדות הרעות שהם לשונות העכו"ם חופין על הטוב ומעלימים אותו עד שהאהבה אינה נראית. אמנם על ידי כפיית היצר ושבירת הרע האדם מתקרב אל התורה ואז נתגלית האהבה. וזהו 'ומקרבן לתורה'. וסמך לזה מלשון רבינו להלן (אות ד) 'נמצא מי שמפשיט וכו' אזי הוא מקורב אל השלום כמו שכתוב וכל נתיבותיה שלום'.

וגם כפשוטו שמקרבן לעסק וקיום התורה ועל ידי זה זוכין להתדבק אל אור האהבה שבמדותיו ית'.

ונמצא דסדר המאמר כך הוא, מתחלה מדבר ממעלת אהרן ע"ה בעצמו שזכה להשיג בחינת האהבה שבפנימיות ישראל וזה 'אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות'. ומחמת זה היה עוסק בזה שגם ישראל בעצמם יזכו להשיג אור אהבתו ית' ועל ידי זה עשה שלום ואהבה בין ישראל על ידי עסק התורה וזה 'ומקרבן לתורה'.

יב) ועל ידי הצדיקים שנקראו גם כן ברית שלום. 'ברית שלום' נאמר אצל פנחס (במדבר כה, יב-יג) "לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו וגו' ברית כהונת עולם וגו' ויכפר על בני ישראל". כי הם נקראים צדיקים מחמת כפיית יצרם שעיקרו בברית. ומבואר להלן במאמר דעליהם נאמר 'ברכו ה' מלאכיו גבורי כח', כמאמר הזוהר 'אינון אילין דמתגברין על יצרהון דדמיין למלאכין ממש'. ועליהם נאמר 'כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' כי מלאך ה' צבאות הוא', מלאך דייקא, מחמת כפיית יצרו. ולכן נקרא כהן כי על ידו נתגלה החסד והאהבה. הנה כל זה נרמז בפסוקים שם כי פנחס גילה אור אלקותו המחיה כל דבר על ידי כפיית היצר, בחינת 'ברית שלום'. ולכן זכה לכהונה שהוא בחינת

שפרצופיהם משונים כך דעותיהם". ומזה משתלשלים חילוקי הדעות והמריבות בין בני אדם, כי המדות רעות סביב יתהלכון וחופפים על המדות טובות. ובלא החיפוי של הרע היו ישראל באהבה ואחדות גמור כי בפנימיות כולו אהבה וחסד כי 'חסד אזיל עם כולהו יומין'. לכן על ידי התורה והצדיקים שכופין ומשברין את הרע החופה על הטוב מתבטלים המדות הרעות ונעשה אהבה ושלום בין ישראל.

והנה ידוע דכהן הוא בחינת חסד ואהבה ואפשר דכהן גדול הוא סוד 'אהבה שבדעת' המבואר להלן במאמר שהוא שורש האהבה שבימים. ולכן אהרן שהיה כהן גדול השיג את אור האהבה שנמצא בפנימיות כל ישראל, ולכן היה 'אוהב שלום ורודף שלום' כי על ידו נמשך אהבה ושלום בעולם. וזה שמוכא שם במשנה שהיה "אוהב את הבריות", כי זכה להשיג אהבתו ית' שאוהב את כל אחד מישראל. ועי' בפירוש הרמב"ם וכו' שם שמביא מאמר חז"ל שכשהיה אהרן ע"ה מרגיש על אחד שהוא עובר עבירה בסתר היה מתאהב אליו וכו' עד שהיה מחזירו בתשובה. כי אהרן השיג את האהבה של השי"ת הגנוזה בתוך כל אחד ואחד מישראל אף שהרע חופה עליו מבחוץ ועל ידי זה בעצמו היה מעוררו ומגלה לו פנימיות הטוב שלו ואהבתו ית' אליו עד שהיה חוזר בתשובה מאהבה.

ואפשר לפרש 'אוהב את הבריות' שהיה מעורר וממשיך בחינת אהבה בין הבריות.

וזה שמסיים שם במשנה 'ומקרבן לתורה', כי מבואר במאמר שאותיות התורה הם מדותיו ית' ששם שורה אהבתו ית', אלא

הקדושים, שהם אותיות התורה, מפורדים ומפוררים בלשונות העמים, שזהו סוד חיות האלקות המלוּבש בכל הדברים ובכל המקומות אפילו בעשר כתרין דמסאבותא, וכל עיקר גלות ישראל הוא בשביל לברר ניצוצות אלו, כמובא מהאר"י ז"ל שזה סוד מאמר חכמינו ז"ל (פסחים פז): "לא גלו ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים". וזה עיקר התשובה. וזהו 'והשבות אל לבבך' - היינו כפיית היצר שבלב. 'בכל הגוים' - היינו שבעים לשונות. 'ושמעת בקולו' - 'זכיין למשמע קלין מלעילא' [המבואר להלן במאמר (אות ג)]. 'ושב ה' אלקיך', 'הכתיב גאולה לעצמו' - היינו מציאת אלקותו בכל המקומות, שעל ידי זה נבנים אותיות התורה ונפשות ישראל התלויים בהם כשמתקבצים ומתאספים מפיזורם ומפירודם. וגם אין המקרא יוצא מדי פשוטו דקאי על נפשות ישראל, כנודע שששים רבוא נשמות ישראל הם כנגד ששים רבוא אותיות שבתורה.

עוד שם (פסוק ו) "ומל ה' אלקיך את לבבך וגו' לאהבה את ה' אלקיך בכל לבבך", 'ומל את לבבך' היינו כפיית היצר המבואר במאמר, שזה עיקר התשובה, היינו שיהא לבו ברשותו. שבזה כופין את הרע שבכל דבר ומגלים את הטוב שבו. וזה 'לאהבה את ה' אלקיך', כי כשמוצא את הטוב הגנוז בכל דבר נתגלה האהבה ויכול לאהוב את עצמו עם השי"ת באהבה יתרה.

עוד שם (פסוק ח) "ואתה תשוב ושמעת בקול ה'", כי מובא במאמר דברי הזוהר הק' על פסוק 'ברכו ה' וכו' לשמוע בקול דברו', 'זכיין למשמע קלין מלעילא', כי כשמגלין את האותיות המלוּבשין בכל דבר נמשך אור רב מלמעלה על האותיות, וזה 'זכיין למשמע

התגלות חסדו ואהבתו ית' לישראל שזה בחינת 'ויכפר על בני ישראל', 'ולא כליתי את בני ישראל' הנאמר שם. ועי' 'ליקוטי הלכות' (חנוכה ג) שהכפרה שהיתה בהקרבת הקרבנות על ידי הכהנים ובפרט על ידי הכהן הגדול ביום הכיפורים, היה על ידי שכפה את הימי רע וגילה הטוב שבכל אחד.

אות ב

יג) ומשם אתה יכול לדבק את עצמך בו ית' ולשוב אליו בתשובה שלמה כי לא רחוקה היא ממך. רבינו מרמז לפסוק (דברים ל, יא) "כי המצוה הזאת וכו' ולא רחוקה היא". ואף דלפשוטו של מקרא זה נאמר על כל התורה, דעת הרמב"ן שנאמר על מצות התשובה המוזכר בפסוקים שלפניו "והשבת אל לבבך" (פסוק א), "ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו" (פסוק ב), "כי תשוב אל ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (פסוק י).

על פי הכלל שכאשר רבינו מביא פסוק במאמר כל הפרשה מתפרשת על פי המאמר, ניזל ונפרש את פרשת התשובה מרישא לסיפא.

"והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלקיך שמה ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ושב ה' אלקיך את שבותך וגו' ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה" (שם פסוקים א-ד). וברש"י (ד"ה ושב ה' אלקיך וגו') "היה לו לכתוב והשיב את שבותך, רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמם". כי מבואר במאמר שהניצוצות

וזה 'כי קרוב אליך הדבר', הדבר דייקא - בחינת אותיות התורה הנקראת דבר, כמבואר במאמר (אות ג).

וזה 'בפיך ובלבבך לעשותו', כי מבואר במאמר שלזכות למצוא חיות אלקותו ואותיות התורה המלוכש בכל מקום הוא על ידי התורה והצדיקים. והצדיקים כופין לבן לדעתם, כמאמר חז"ל (בראשית רבה לד, יא) "צדיקים לבם ברשותם" [עיי' להלן במאמר (אות ז)]. וזה 'בפיך ובלבבך', בפיך - היינו התורה, כמאמר חז"ל (עירובין נד.) כי חיים הם למוציאיהם בפה. ובלבבך - היינו צדיקים שלבם ברשותם. וזה 'לעשותו' - היינו 'עושי דברו', 'נעשה ונשמע' [להלן במאמר (אות ג)], שזה הצדיק שמוצא אותיות התורה בכל דבר עושה ובונה את התורה.

עוד שם (פסוק טו, יט) "ראה נתתי לפניך וגו' את החיים ואת הטוב את וגו' והרע", "ובחרת בחיים". כמבואר במאמר שעיקר התגלות ימי הטוב מתוך הרע הוא כשמעבד לבו לדעתו שזה בחינת 'מי האיש החפץ חיים' שהחפץ הוא בלב והדעת הוא החיים, כדברי רבינו בסוף המאמר, היינו שכופה יצרו שבלב, ואז על ידי ראייתו והסתכלותו הוא מבטל ומכניע הרע ומגלה הטוב. ומובן שעיקר ושורש הטוב הוא הדעת שהוא בחינת חיים [כמבואר גם במקום אחר (לקו"מ סי' כט) שעיקר הטוב הוא מהדעת]. וזה 'ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב וגו' ואת הרע', ראה דייקא, 'ובחרת בחיים'.

יד) וכל מה שהאדם הולך ממדרגה למדרגה הוא מתקרב יותר אל השי"ת ויכול לידע את השי"ת בהבנה יתירה כי כל מה שהמדרגה יותר עליונה נתמעטו הלבושים

קלין מלעילא'. וזה 'ואתה תשוב' - שתמצא ותגלה את הטוב, היינו אותיות התורה המלוכשין בכל דבר. שזה עיקר התשובה שמחזיר ומשיב האותיות הק' שנפלו על ידי עוונותיו למקומם. ואז 'ושמעת בקול ה' - שזוכה לשמוע קלין מלעילא ולהמשיך שפע רב על האותיות הק'.

עוד שם (פסוקים יא, יב, יג, יד) "לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא", "לא בשמים היא", "ולא מעבר לים היא", "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו". דהואיל ועיקר מצות התשובה היא להחזיר ולהשיב אותיות התורה הק' שהשפיל והפיל בעוונותיו בין העכו"ם, אם כן יחשוב האדם שעליו לנסוע למרחקים לחפש ולבקש ולהחזיר ולהשיב את האותיות למקומם. על זה אומרת התורה 'לא רחוקה היא וגו' לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, שכל אחד במקום שנקלע שם דייקא צריך לחפש ולבקש את השי"ת, כי השי"ת מסבב הסיבות שהאדם יגיע אל המקומות שהוא צריך, אם ברוחניות או בגשמיות, וכמובן יש בזה סודות נעלמים, והוא כבשי דרחמנא, ובכל מקום ובכל מצב שהאדם נמצא, עליו לדעת שכאן דייקא עליו לברר האותיות השייכים אליו, כי הם נמצאים במקומו, [על דרך שנאמר (דברים ד, כט) "ובקשתם משם את ה' אלקיך", משם דייקא, כמובא בשם הבעל שם טוב]. וכדברי רבינו במאמר 'ויהי מקץ - זכרון' (לקו"מ סי' נד, ב) ד"הקב"ה מצמצם אלקותו מאין סוף עד אין תכלית עד נקודת המרכז של עולם הגשמי שעומד עליו ומזמין לו לכל אדם מחשבה דבור ומעשה לפי היום ולפי האדם ולפי המקום וכו' רמזים כדי לקרבו לעבודתו, ככן צריך להעמיק מחשבתו בזה".

משני הצדדים שהוא יאהוב את השי"ת והשי"ת יאהוב אותו. וכעין זה איתא במאמר 'חיים נצחיים' (לקו"מ תנינא סי' עב) "דע שלראות את עצמו עם הצדיק". ושם מבואר להדיא ב'פרפראות לחכמה' דכוונתו שיתראה עם הצדיק, דהצדיק יסתכל בו והוא יסתכל בצדיק. וכן מבואר להלן במאמר (אות ד) 'ומחמת האהבה שאהב את ישראל ורצה שידבקו בו ויאהבו אותו עמו'. הרי מפורש דהאהבה כאן במאמר היינו אהבה משני הצדדים יחד. וביאורו כי אהבה השורה בין שניים, אין זה שני אהבות, אחת שראובן אוהב את שמעון והשניה ששמעון אוהב את ראובן. אלא היא אהבה אחת השורה ומחברת ומאחדת את שניהם. וכדברי רבינו במאמר 'אנכי ה' אלקיך' (לקו"מ סי' ד) דאהבה בגימטריא אחד. וכן הוא כביכול האהבה האמורה כאן בין האדם להשי"ת היא אהבה אחת השורה ביניהם. ועל דרך זה יתבאר גם 'לראות את עצמו עם הצדיק' שמתראים יחד באהבה. עיין מאמר המתחיל 'דע שהצדיקים שבדור' מה שכתב על מאמר חכמינו ז"ל (סנהדרין לו:): "סנהדרין היתה יושבת כגורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה" דמפרש שם שזה ענין אהבה.

אות ג

יז) ואותיות התורה הם המחיינ את כל דבר ודבר. והוא האמור לעיל במאמר (אות ב) שבכל הדברים הגשמיים יכול למצוא בהם אלקותו ית', כי בכל דבר מלובש אותיות התורה ובתוכם גנוז חיות אין סוף ברוך הוא (עיין לקו"מ סי' ד, ט). ונראה בדרך אפשר דחיות האותיות וחיות האין סוף שבתוכם הם מקבילים לשתי בחינות אהבה המבוארים

ונתמעט הצמצום ואז הוא מקורב יותר אל השי"ת. זה לשון מהרח"ו ב'שער ההקדמות' (שער א הקדמה ד דף ז ע"א) "וכל מה שהעולמות יורדים במדרגת מקום, זה למטה מזה, כך הם מתמעטים במדרגת מעלתם, כי האורות שבהם אינם כל כך זכים כאורות העליונים להיותם מתרחקים ממקורם, הוא האין סוף. וגם לסיבת היותם באים בהתלבשות נוסף על האורות שלפניהם. וכן בחינת הכלים שלהם מתעבים ומתחזקים יותר מאד עד שנמצא בחינת העולם הזה השפל שאורו ממועט מכל שאר האורות העליונים שעליו, והכלים אשר בו הם גסים וחומרים וחזקים מכל בחינת הכלים העליונים".

יח) וכל מה שאדם הולך ממדרגה למדרגה הוא מתקרב יותר אל השי"ת ויכול לידע את השי"ת בהבנה יתרה וכו' ואז הוא מקורב יותר אל השי"ת ויכול לאהוב את עצמו עם השי"ת באהבה יתרה. מבואר שככל שיודעים שהשי"ת נמצא בכל מקום ולית אתר פנוי מיניה זוכין יותר לאהבת השי"ת. עם זה יתבאר סמיכות הפסוקים (דברים ו, ד-ה) "שמע ישראל וגו' ה' אחד" ל"ואהבת את ה' אלקיך". כי איתא בגמרא (ברכות יג:) וכן נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סא, ו) שצריך לכווין בתיבת 'אחד' להמליך את השי"ת בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם, והיינו דמלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה, ועל ידי זה בא ל'ואהבת את ה' אלקיך, ה' אלקיך דייקא, בחינת 'בה' אהלל באלקים אהלל' המובא לעיל במאמר (אות א).

יט) ויכול לאהוב את עצמו עם השי"ת. רבים תמהים על לשון זה 'לאהבות את עצמו עם', דלכאורה היה לו לומר 'לאהוב את השי"ת'. ונראה דהכוונה הוא שהאהבה תהא

ע"פ התורה. וזה עצמו מה שמבואר שם שצריך למצוא את השי"ת בכל מקום ובכל מאורע, היינו למצוא את חיותו ית' המלוכש באותיות התורה המחיינן כל דבר. וזהו המבואר במאמר 'אנכי ה' אלקיך' (לקו"מ סי' ד) דבכל מקום שאתה מוצא גדולתו של השי"ת היינו מלכות בחינת אותיות שם אתה מוצא ענותנותו היינו אור האין סוף.

וכשם שהטוב וחיות האלקות הנמצא בכל דבר הוא בחינת אותיות ודיבורים, כן לעומת זה התגברות הרע ח"ו על הטוב הוא גם על ידי בחינת אותיות ודיבורים רעים. לכן דייק רבינו ז"ל לעיל (אות ב) שבכל לשונות העכו"ם נמצא טוב ואותיות דברי התורה.

בוה יובן יותר לשון הפסוק המובא במאמר להלן (אות ו) 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו' על הצדיק הכופה את יצרו ומוצא אותיות התורה בכל הדברים. 'שפתי' דייקא, ו'תורה יבקשו מפיהו' דייקא, והבן.

יט) כי התורה נקראת דבר כמו שכתוב דבר צוה לאלף דור. הנה עצם דבורי ואותיות התורה הם מדותיו ית' שהם חסד גבורה וכו' אבל בפנימיותם גנוז אור האהבה ושם אין חילוק בין מדותיו ויש שלום ואחדות ביניהם כי כולם הם אהבה וחסד. כי אהבה הוא סוד האחדות, כידוע דאהבה גימטריא אחד. וזה 'דבר צוה לאלף', 'דבר' היינו האותיות והמדות, 'צוה' לשון התחברות, 'לאלף' לאות אלף המורה על אהבה ואחדות בפנימיות האותיות והמדות. וכן רומז לאלופו של עולם שמלוכש בפנימיות אותיות התורה. והנה מספר 'דבר' עם אות א' עולה בגימטריא 'אור' בחינת (בראשית א, ד) 'וירא אלקים את האור

להלן במאמר (אות ה) 'אהבה שבימים' ו'אהבה שבדעת'. כי חיות אותיות התורה הם בחינת 'אהבה שבימים', כי האותיות הם ציורים בגבול ומדה. וחיות האין סוף הגנוז בתוך האותיות זהו 'אהבה שבדעת'. והוא המבואר בהמשך שאחר שמפילין את הרע האותיות מאירים ביותר, כי מקבלים אור רב מלעילא. וכן כתב ב'ליקוטי הלכות' (חנוכה ג) שהאהבה שבדעת מאיר בתוך הימים והמדות שהם האותיות.

עוד אפשר [על פי הכלל שכל בחינה כלול מכל הבחינות] דהתורה והצדיקים המבואר לעיל (אות א) גם הם כנגד שתי בחינות אהבה הנ"ל. כמוכן גם זה במאמר 'אנכי', ע"ש היטב וב'ביאור הלכות' שם.

יח) כי התורה נקראת דבר כמו שכתוב דבר צוה לאלף דור. הנה רבינו ז"ל מרבה להשתמש במאמר בתיבת 'דבר' 'דברים'. כמו לעיל ו'אותיות התורה הם המחיינן את כל דבר ודבר', וכן 'אזי הוא יודע התורה שבאותו הדבר'. וכן (אות ב) 'שבכל דברים גשמיים ובכל לשונות העכו"ם יכול למצוא בהם אלקות', 'שהמשכיל ידע ויבין שבכל הדברים גשמיים יש אלקותו וחיותו'. [וראו לעיין דמאמר זה הוא לשון רבינו ז"ל דאפשר לדקדק בו כמו במקרא]. ויתבאר על פי דבריו כאן דהתורה נקראת דבר וחיות כל הדברים הגשמיים הם מאותיות התורה המלוכשים בהם, דלכן כל החפצים נקראים דברים על שם חיותם הנמשך מאותיות התורה הנקראת דבר שהיא מלוכשת בהם. [ועיין ב'ביאור הליקוטים' (סי' ד) שכתב כן]. ואפשר דזהו ענין הכתוב [המובא לעיל במאמר (אות א)] 'בה' אהלל דבר באלקים דבר', שבין בטיבו ובין בעקו תמיד ימצא ויראה איך הכל מתנהג

כי טוב", וכן (משלי ו, כג) "תורה אור", כמובא להלן (אות ה) שהוא בחינת אור הגנוז.

עוד אפשר 'דבר צוה' היינו התחברות ואחדות המדות שהם אותיות התורה הנקרא דבר, כי באמת כולא חד ואין פירוד ביניהם ח"ו.

עוד אפשר על פי המבואר בהמשך 'דצדיקיא עבדין להאי דבר' שמתחלה היו אותיות התורה מפוזרין ומפורדין בלשונות העכו"ם [טט בכתפי ופת באפריקי] ולא היה שום אדם יודע מהם, וכשבא זה האדם הדומה למלאך ה' ועל ידי כפיית יצרו נופל הרע ונתבטל ונשארין אותיות התורה בולטין וחוזרים ומתחברים. וזהו 'דבר צוה' היינו התחברות אותיות התורה 'טטפת'. כי כללות התורה הוא התחברות האותיות שנפלו ונתפזרו בכל הדברים.

כ) נמצא אפילו במדור הקליפות וכו' יכולים למצוא אותיות התורה אבל מחמת ריבוי הלבושים וגודל הצמצום אינם נראים וכו' אבל מי שבופה את יצרו הרע וכו' כשהוא מדבר עם העכו"ם וכו' או שרואה מדותיהם אזי תיכף הרע ששובן על הטוב וכו' נתבטל ונופל. ב'ליקוטי הלכות' (מילה ג) מבאר מו"ה רבי נתן בהרחבה מי הוא זה שכל הקליפות מתבטלים ונופלים כנגדו ושום דבר אפילו במדור הקליפות אינו יכול להסתיר כבודו יתברך כנגדו. זה לשונו: "הצדיק האמת השלם בתכלית השלמות הנקי מן החטא לגמרי שאין בו שום נדנוד פגם כל שהוא דק מן הדק אפילו כחוט השערה וכו' בכל מקום שנכנס לשם מוצא שם אלקותו וחיותו וחסדו יתברך. כי באמת הוא יתברך מחיה את כולם אפילו הרחוקים ממנו. ואפילו בעשר כתרין

דמסאבותא מגיע חיותו יתברך כי בלעדו יתברך אין שום חיות לשום דבר שבעולם. רק שבמקומות הרחוקים מהקדושה שם חיותו בהעלם ובהסתרה גדולה ועל כן מי שאינו נקי מן החטא לגמרי כשבא למקומות כאלו אזי נסתר ממנו חיותו יתברך הנעלם שם, כי הרע חופה על הטוב כי אין הרע נתבטל נגדו מחמת שיש בו עדיין איזה פגם כל שהוא. אבל הצדיק האמת שנקי לגמרי ואין בו שום אחיזת הרע כלל, על כן בכל מקום שנכנס לשם אפילו במקומות הרחוקים מן הקדושה מאד הוא מוצא גם שם אלקותו וחיותו יתברך הנסתר שם, כי אין שום רע עומד כנגדו שיוכל להסתיר ממנו אורו וחיותו הנעלם שם, מאחר שאין בו שום אחיזת הרע כלל".

על פי זה יתבארו היטב דברי הגמרא (חולין ז:) "אין עוד מלבדו, אמר רבי חנינא ואפילו כשפים. ההיא איתתא דהוות קמהדרא למשקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא [פירש רש"י "ולעשות לו כשפים להמיתו"]. אמר לה שקולי - לא מסתייעא מילתיך, אין עוד מלבדו כתיב". ומקשה "והאמר רבי יוחנן למה נקרא שמו כשפים, שמכחישין פמליא של מעלה". ומשני "שאני רבי חנינא דנפישא זכותיה". דצריך להבין הלא רבי חנינא קרא קאמר 'אין עוד מלבדו' ומאי שנא אם הכשפים הם נגדו או נגד אדם אחר. אך להאמור מבואר היטב, כי מצד ריבוי הלבושים שיש במדרגות התחתונות אכן יש להם כח כביכול להכחיש ולהסתיר אלקותו ואז יש להם כח ויניקה. אבל נגד הצדיק דנפישא זכותיה ונקי מן החטא, הרע שלהם מתבטל ונופל ושוב מתגלה אלקותו גם במקומות אלו והכל רואים שאין עוד מלבדו ואין שום חיות לשום דבר שבעולם מבלעדו כי 'לית אתר פנוי מיניה'.

נופל והוא מתעלה ומתתקן על ידי הטוב שבו, כי האיש הישראלי עצמותו טוב אלא שהרע חופה על הטוב ומעלים אותו וכשסר הרע מתגלה הטוב ומאיר וזוכה לשלום ולאהבת השי"ת, ככל המבואר במאמר. [עיינן מאמר 'יודבר אלקים' (לקו"מ תנינא סי' צא) ד"ה אבל הצדיקים].

ולפי דברי רבינו כאן יובן הפסוק (תהלים כח, ג) שדוד המלך ע"ה קורא תגר על הרשעים "דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם", שלא יתכן שדוברים שלום בעת שרעה בלבבם כי הלא השלום תלוי בכפיית הרע שבלב.

כד) נמצא זה שכופה את יצרו וכו' כשהוא מדבר עם העכו"ם. מכלל המאמר מבואר דשורש כל הדברים הם אותיות התורה המלוכשים בכל ולעומת זה הם לשונות העכו"ם ודיבורים רעים והם הרע החופה על הטוב שהם אותיות התורה. לכן אי אפשר לגלות הטוב בכל דבר רק על ידי התורה. עם זה מדוייק לשון רבינו כאן 'כשהוא מדבר' דייקא, כי על ידי זה הוא מכניע את הרע שבלשונות העכו"ם ומגלה את אותיות התורה.

כה) וזה שכתוב בוחר ברכו ה' מלאכיו. גם הפסוקים שלפניו ואחריו יתבארו על פי דברי רבינו במאמר. דנאמר שם לפניו (תהלים קג, יט) "ה' בשמים וגו' ומלכותו בכל משלה", שזה המדובר בכל המאמר לדעת ש'מלא כל הארץ כבודו' ו'לית אתר פנוי מיניה'. וזה מגלים הצדיקים הנקראים מלאכים על ידי כפיית יצרם. וזה (שם פסוק כ) 'ברכו ה' מלאכיו גבורי כח', דמתגברין על יצרהון' כמבואר בוורה. וזהו 'ברכו הויה' דייקא, כמבואר בתחילת המאמר שמתקיים בו 'בהויה אהלל

כא) והנה יש וכו' כמו שכתוב ביום טובה היה בטוב וביום רע ראה היינו שצריך לאדם להסתכל שם היטב היטב בודאי ימצא שם ימי טוב היינו תורה. תיבת 'ראה' בפסוק יתבאר בכפליים על פי המבואר במאמר להלן שהצדיק הכופה את יצרו היינו את ימי הרע, כשהוא מדבר עם העכו"ם או שרואה מדותיהם, תיכף הרע ששוכן על הטוב וכו' נתבטל ונופל ואותיות התורה בולטין. הרי שעל ידי ראיית הצדיק והסתכלותו נופל הרע ונתגלה הטוב, וזה 'וביום רעה ראה'.

כב) נמצא זה שכופה את יצרו וכו' אוי תיכף הרע ששוכן על הטוב היינו אותיות התורה נתבטל ונופל ואותיות התורה בולטין אוי הוא יודע התורה שבאותו הדבר. היינו שמוצא את השי"ת בכל המצבים, כמבואר במאמר (אות א). ומבואר שם שזה נעשה על ידי הצדיקים הנקראים ברית שלום. ונראה דהכוונה למה שמבואר כאן, כי דבר זה נעשה על ידי הצדיקים שכופים את יצרם בשלמות, שעיקר ענינו הוא ברית קודש כידוע. ועל שם זה נקראים צדיקים, כי 'מאן צדיק מאן דנטיר ברית', ולכן נקראים 'ברית שלום' כמבואר שם. ועל ידם נתגלה התורה והטוב שבכל דבר ומוצא את השי"ת בין בטיבו ובין בעקו.

כג) נמצא זה שכופה וכו' כשהוא מדבר עם העכו"ם או כשהוא רואה מדותיהם אוי תיכף הרע וכו' נתבטל. נראה שעל ידי שנופל הרע של העכו"ם, על ידי זה העכו"ם עצמו נופל ונכנע כי כל כוחו ויניקתו הוא דרך המדות רעות שלו [עיינן מאמר 'ראיתי מנורת זהב' (לקו"מ סי' ה, ה). אבל איש הישראלי כשרוצה לשוב אל השי"ת ומתקרב אצל הצדיק, אזי כשהצדיק מסתכל בו הרע שלו

המוצא אותיות התורה המלוכשים ומפוזרים בכל הדברים הגשמיים זה בחינת 'עושי דברו', וזוכין לשמוע בקול דברו 'דזכין למשמע קלין מלעילא' וזה שמיעת התורה. בזה יתבאר קצת המעשה מהלחם, דוק והבן. ועי' 'לקוטי הלכות' (יו"ט ב) ענין אכילת הצדיק ע"פ מאמר זה.

(כ) ומי שמפשיט את האותיות התורה מהלבושים הוא דומה כמי שבונה את התורה למשל אותיות התורה שהיו מפוזרין ומפורדין בלשונות העכו"ם וכו' וכשבא זה האדם שהוא דומה למלאך וכו' אזי הרע היינו לשונות העכו"ם נכפפין ונתבטלין כנגדו ואזי נשארין אותיות התורה בולטין וכו' וזה בחינת נעשה ונשמע וכו' שיהא אותיות בולטות ומצטרפות. ענין זה נרמז במאמר חז"ל המובא במאמר לעיל (אות ב) טט בכתפי שתיים פת באפרקי שתיים שבכל לשונות העכו"ם נמצא חיות אלקותו, נמצא שאלו האותיות טטפת שבהם רמזים אורות התפילין היו מפוזרין ומפורדין בין לשונות העכו"ם כי נתפזרו ונפרדו טט בכתפי ופת באפריקי, וחכמינו ז"ל הוציאו אותם משם וחברום וצרפום כראוי. שמעתי מהרה"ח ר' יעקב מאיר שכטר שליט"א.

[ואולי] אפשר דבזה שחכמינו ז"ל גילו סוד זה, הוציאו את החיות משפת הכתפי ושפת האפריקי, ולכן נתבטלו שפות אלו ואינם קיימים עוד, כי יצא חיותם ונתבטלו, כמבואר לעיל (אות כג) דאצל העכו"ם כשנופל הרע ונתגלה הטוב הם עצמם מתבטלים ונופלים. נ"ד].

(כא) אבל מי שכופה את יצרו הרע וכו' ועכשו שנתבטל הרע ונשארין אותיות

דבר באלקים אהלל דבר', שזוכה לברך ולהלל ולהודות להשי"ת תמיד כי יודע שהכל רחמים, בחינת הויה. וזה (פסוקים כא-כב) "ברכו ה' כל צבאיו וגו' בכל מעשיו בכל מקומות ממשלתו" דכל הנהגתו הוא רק למען אהבתו את ישראל כמבואר.

(כב) אבל מי שכופה וכו' אזי הרע נתבלבל לגמרי. לכאורה צ"ל נתבטל, כמו שכתב בסמוך 'ועכשו שנתבטל הרע'. אמנם ראיתי דמוהרנ"ת בהעתקתו דברי אדמו"ר ז"ל (חנוכה ג) מביא לשון 'נתבלבל'.

(כג) כי מתחלה וכו' כי לא קבלו אור מלמעלה וכו' ועכשו שנתבטל הרע וכו' מקבלין אור רב מלמעלה. הכוונה דמתחילה לא קבלו אור רב מלמעלה. כמבואר להדיא להלן כי מקודם לא קבלו אור כי אם כדי חיונם בצמצום.

(כד) וזה שמובא בווהר הקדוש ברכו ה' מלאכיו וגו' אלין אינון דמתגברין על יצריהון וכו' לשמוע בקול דברו אינון זכין למשמע קלין מלעילא. רבינו מבאר דהקלין מלעילא היינו 'שממשיכין אור רב מלעילא על אותיות התורה הטמונים בכל דבר היינו שממשיכין חיותו ית' בתוך האותיות'. עם זה יתבאר גם תחילת הפסוק 'ברכו ה'', שממשיך ברכה והארה וחיות אלקות בתוך האותיות המלוכשים בכל דבר. [ועי' מאמר 'תפלה לחבקוק' (לקו"מ סי' יט, ז) על פסוק 'ויאכל וישת ויטב לבו']. שמעתי מהרה"ח ר' יעקב מאיר שכטר שליט"א.

(כה) וזה בחינת נעשה ונשמע, שמתחלה עושין ובונין לאותיות התורה, שיהא אותיות בולטות ומצטרפות. מבואר שהצדיק

הפירוש האמתי של אותיות ותיבות התורה אף שנראה כאילו היפך הפירוש הפשוט. ואף שבגמ' מבואר דדרשו כן מדכתיב במספר ארבעים, אמנם כדי לדעת לדרוש אותיות התורה הוא על ידי השגת פנימיות התורה ששם רואים הביאור האמתי שבתורה. ועוד כי הלא הם הם בונים ומסדרים צירופי אותיות התורה ולכן יודעים לדרוש אותם כראוי.

ומה שחכמינו ז"ל רמזו זאת במלקות דייקא שבצרו חדא, יתבאר גם על פי המאמר, שהוא ענין שבירת והסרת הרע והטומאה החופה על האיש הישראלי שנמשך עליו על ידי החטא. שהיה זוכה לשבר בעצמו אילו היה כופה את יצרו ועומד בנסיון, ועכשיו שהגביר והמשיך עליו את הרע מלקין אותו כדי להסיר את הרע והטומאה הזאת. וכמו שאמרו ז"ל (מכות כג.) "כיון שלקה הרי הוא כאחיק". וידעי רבנן שמספר שלושים ותשעה יש בו כדי לכוף ולבטל הרע ולגלות הטוב שהוא אותיות התורה - קדושת האיש הישראלי.

אות ד

ד (ד) היינו ארבע פרשיות וארבע בתים של עור כתובים ורצועות של עור. הכוונה ארבע פרשיות כתובים וארבע בתים של עור ורצועות של עור.

ה (ה) ואז בשיתגלה התורה הזאת דעתיקא סתימאה אוי יהיה השלום נפלא בעולם כמו שכתוב וגר זאב. דלגבי השלום והאהבה שבימים די בכפיית היצר להכניע הימי רע ואז נתגלים הימי טוב שהוא בחינת האהבה שבימים ונעשה שלום של עכשיו. ובכדי

התורה לבד אוי מקבלין אור רב מלמעלה. עיין 'לקוטי הלכות' (הנוכה ג) דהא שהטוב הצפון וגנוז בכל דבר מקבל אור רב מלעילא על ידי כפיית היצר הוא המבואר לקמן במאמר (אות ה) דעל ידי כפיית הלב לדעת האהבה שבימים מקבל אור האהבה שבדעת.

ו (ו) וזה בחינת נעשה ונשמע שמתחלה עושין ובונין לאותיות התורה שיהא אותיות בולטות ומצטרפות ואחר כך נשמע זכיון למשמע קלין מלעילא היינו שאותיות התורה מקבלין חיות ואור רב יותר ממה שקבלו מתחלה כשהיו מלובשין בלשונות הגוים ובימי רע. מהלשון 'אותיות' בולטות ומצטרפות נראה שהפיזור והפירוד בין האותיות הק' הוא מחמת התגברות הרע ששוכן עליהם ומפריד ביניהם, שכביכול הרע נכנס בין האותיות ומפריד ביניהם. ותיכף שהרע נופל האותיות בולטות וממילא מצטרפות ומתחברות כי נתבטל המפסיק והמפריד ביניהם והבן.

ז (ז) מי שכופה את יצרו הרע וכו' אוי הרע נתבלבל לגמרי וכו' אוי אותיות בולטות ונתראים ומאירים ביותר וכו' ועכשו שנתבטל הרע ונשארו אותיות התורה לבד אוי מקבלין אור רב מלמעלה. ומבואר דהצדיקים 'עבדין להאי דבר', 'שעושין ובונין להתורה'. עם זה יתבארו דברי חכמינו ז"ל (מכות כב:) "כמה טפשאי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבא", כי הם עיקר התורה דהם בונים ועושים להאי דבר וזוכים להשיג פנימיות התורה דעל ידי מעשיהם הטובים שופע אור רב שהוא אור האהבה שבדעת בתוך האותיות. וזה דמסיים שם בגמ' "דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו רבנן ובצרו חדא", דלזה זוכים כשמשגיגים האור הפנימי והגנוז שבתוך אותיות התורה, כי אז יודעים

דבהלכות יום טוב (ב, ב) [המיוסד גם הוא על מאמר זה] מבואר דשבת אסור במלאכה מחמת שנתגלה בו אור האהבה שבדעת ושם הוא שביתה לגמרי מכל וכל. ונראה דסתרי הדדי המבואר בהלכות פורים שדייקא מחמת גילוי אור האהבה שבדעת מותר בעשיית מלאכה והלכות שבת מבואר דדייקא משום הא אסור בעשיית מלאכה. והענין הוא שבפורים מתגלה הארה גדולה ועליונה יותר משבת [עי' 'שער הכוונות' (דרושי פורים)]. וכן מובן בלשונו שם (פורים ד, ב) "ואף על פי כן בפועל אינו נוהג בו שום קדושה כמו בשבת".

לח) ויש גם כן צדיקים שהם צפונים ומוסתרים שאין העולם כדאי להשתמש בהם. והם יתגלו לעתיד. הנה לפשוטו הצדיקים הגלויים כל דרגת צדקתם הוא בחינת נגלה שבתורה והצדיקים שהם נסתרים וצפונים כמו הל"ו צדיקים כידוע הם בחינת תורת הנסתר. אמנם כמו שבתורה הנגלה הוא לבוש על הנסתר, כן בודאי יש צדיקים שכלולים מנגלה ונסתר והנגלה שלהם הוא לבוש על הנסתר. כי עכשיו אין העולם כדאי להשתמש בנסתר שלהם ורק לעתיד יזכה העולם להשיג הנסתר של אלו הצדיקים. וכמו שכתב מהרנ"ת ז"ל דכל מה שאנו יודעים מרבינו הוא רק הנקודה התחתונה שלו אבל למעלה מזה אין אנו יכולים להשיג כלל.

ושריך לזה מה שרבינו מביא להלן את הפסוק 'כי שפתי כהן ודרשת רז"ל אם הרב דומה למלאך ה' צבאות', ומפרש לה שכופה את יצרו וכו'. ועדיין אינו מבואר ענין ה' צבאות' שנזכר כאן, אמנם במאמר 'אית לן בירא' (לקו"מ סי' לא) מבואר שהם שתי בחינות למדן וצדיק עיי"ש. ונראה דהיינו בחינת נגלה ונסתר שיש בצדיק.

לגלות את האהבה שבדעת שלעתיד לבא צריך לבטל לגמרי את הרע מן העולם, שלא יהיה שום רע וטומאה בעולם. וזהו ענין 'וגר זאב עם כבש', דטבעו של הזאב לטרוף את הכבש, שהוא מציאות הרע בעולם. ולעתיד יתבטל מציאות הרע וישתנה טבע החיות, כי יכלה הרע לגמרי מן העולם, וממילא יהיה השלום הנפלא.

אות ה

ל"ו) כי יש שני מיני אהבות אחת שהיא אהבה שבימים וכו' ואהבה שבדעתו. ב'לקוטי תפלות' (תפלה לג, על מאמר זה) מובן שזה ענין 'אהבת עולם' ו'אהבה רבה'. ועי' לעיל במאמר (אות ד) שחסד היינו אהבה כמו שכתוב 'אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד'. ושם עוסק ב'אהבה שבימים' והוא הנקרא 'אהבת עולם' היינו האהבה המלוּבש במקום וזמן. וה'אהבה שבדעת' נקרא 'אהבה רבה' והבן. וכשהרצתי הדבר בפני יד"נ הרה"ח ר' יעקב מאיר שכטר שליט"א הסמיך לזה מה שנדפס בסידורים שבחול הנוסח 'אהבת עולם' ובשבת 'אהבה רבה', כי בשבת נתגלה האהבה העליונה שהיא אהבה שבדעת, כמבואר ב'לקוטי הלכות' (יום טוב ב) ע"ש.

ל"ז) ואהבה שבדעתו ובמחו היא למעלה מהזמן והמדות ואינו מלוּבש בשום לבוש. ב'לקוטי הלכות' (פורים ד, ח) [המיוסד על מאמר זה] מבואר שפורים מותר בעשיית מלאכה ואין בו קדושת יום טוב, כי פורים הוא בחינת הארת קדושה גבוה מאד מאד בחינת האהבה שבדעת ולכן אין אז שום שליטה לרע ואין צריך להכניעם כי נכנע אז ונתבטל הרע לגמרי בשרשו. לכאורה קשה

אות ו

לפי) ואפילו במדות עצמן כל אחד לפי בחינתו הוא בחינת דעת לבחינת שתחתיה וכו' שהמדרגה הפחותה של עולם היצירה הוא בחינת דעת לעולם שתחתיה. נראה דהמדרגות שבמדות הוא המבואר במאמר לעיל (סוף אות ב) ד'כל מה שהאדם הולך ממדרגה למדרגה הוא מתקרב יותר אל השי"ת ויכול לידע את השי"ת בהבנה יתירה כי כל מה שהמדרגה יותר עליונה נתמעטו הלבושים ונתמעט הצמצום ואז הוא מקורב יותר אל השי"ת ויכול לאהוב את עצמו עם השי"ת באהבה יתירה. היינו דהלבושים הם בחינת הימים והמדות, וכל שהמדרגה יותר עליונה נתמעטו יותר הצמצומים, עד בחינת הדעת שלעתיד שאז יפשוט הקב"ה את לבושו וימלא הארץ דעה, שהוא אהבה שבדעת ממש בלי לבושים כלל, היינו למעלה מן הימים שהם הצמצומים והלבושים.

והנה גם לעתיד שישגו האהבה שבדעת בוודאי אי אפשר להשיג שום השגה בלי לבושים, אלא שיהיו לבושים דקים כאלה שלערך הלבושים של עכשיו אינם נחשבים ללבושים. וכן גם בתוך הימים עצמם, דהלבושים שבמדרגה העליונה הם דקים יותר לערך הלבושים שבמדרגה שלמטה ממנו עד שאינם בגדר לבושים כלל וכן הוא ממדרגה למדרגה. וכל זה הוא בשם המושאל אבל בדעת שלעתיד הלבושים דקים כ"כ עד שלא נחשבים ללבושים כלל לערך כללות הלבושים שבעולם הזה.

אות ז

מ) ויכול כל אחד למעום מעם אור האהבה שבדעת כל אחד לפי בחינתו אפילו עכשיו בתוך הימים. 'לטעום' דייקא, היינו שאינה השגה גמורה אלא טעימה בעלמא. על דרך שכתב בתחלת מאמר 'אור הגנוז' (לקו"מ סי' טו) "מי שרוצה לטעום טעם אור הגנוז שיתגלה לעתיד". כי עכשיו אור זה גנוז ואי אפשר להשיגו, אבל טעימה בעלמא אפשר גם בעולם הזה. ונראה שההשגה היא בדרך מטי ולא מטי, בחינת תכלית הידיעה דלא נדע. ובאמת כל חיות האהבה שבימים הוא מאהבה שבדעת כי שם מקור האהבה, אלא שיש שנמשך הארה מיוחדת מהאהבה שבדעת אל האהבה שבימים. שאז נתוסף אור וחיות רב בתוך האהבה שבימים. על דרך המבואר במאמר 'עתיקא טמיר וסתים' (לקו"מ סי' כא) בענין מקיפים ופנימיים.

מא) ויכול כל אדם למעום מעם אור האהבה שבדעת וכו' כשיקשר את לבו לדעתו וכו' וכשכופה את לבו לדעתו וכו' אזי נכללין גם כן המדות שכלבו לדעתו ואזי מקבלין המדות אור האהבה שבדעת ורואה ומשיג אור הגנוז לפי בחינתו. לכאורה אין זה ענין כפיית היצר המבואר במאמר לעיל (אות ג) שמכניע את הימי רע המכסים ומעלימים את הימי טוב שעל ידו זוכין לאהבה שבימים. דכאן על ידי שכופה את לבו לדעתו זוכה להשיג אור הגנוז שהוא האהבה שבדעת.

אמנם להלן במאמר (ד"ה יזוה מי האישי) נראה מלשונו דקישור הלב לדעת הוא ענין כפיית היצר המבואר לעיל שעל ידו נופלים הימי רע וזוכה לראות הימי טוב היינו התורה

עליונה וזוכה להשגה יותר עליונה ממה שהשיג עד עכשיו לפני הנסיון.

מב) וזה מי האיש החפץ חיים. גם המשך הפסוקים שם בתהילים יתבארו על פי המאמר, דנאמר שם (תהלים לד, יד-טז) "נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו. עיני ה' אל צדיקים". כי עולה מדבריו הק' במאמר דלעומת אותיות התורה המלוכשים בכל דבר הוא התגברות לשונות העכו"ם והם בחינת ימי הרע לעומת ימי הטוב. ולכן עצתו אמונה בתחלת המאמר שלמצוא את הש"י בכל מדותיו הוא על ידי התורה, שידבר דיבורים קדושים של תורה שבזה הוא מדבק את עצמו באותיות התורה שבכל דבר. ומובן שצריך לשמור עצמו מדיבורים אסורים, בחינת לשונות עכו"ם, כי כשמדבר ח"ו דיבורים אסורים הוא נותן כח לימי הרע, וזהו נצור לשונך מרע. וזה "סור מרע ועשה טוב" דעל ידי כפיית היצר מבטל ומסיר את הרע החופה על הטוב שהוא אותיות התורה ועושה ובונה את צירופי אותיות התורה המפוזרים וזהו 'עושי דברו' - דעבדי להאי דבר, בחינת 'נעשה ונשמע', שעושי ובונין אותיות התורה שהוא הטוב. ואז 'בקש שלום' שימצא את השלום ויהיה שלום במדותיו. וזה שהתחיל רבינו את המאמר בלשון זה 'שצריך לבקש שלום' שהוא המשך מהפסוק 'מי האיש החפץ חיים' שעליו מיוסד המאמר הק' הזה. וזה 'עיני ה' אל צדיקים', שהצדיק כל מקום שרואה ומסתכל נופל הרע ונתבטל והטוב שבתוכו בולט ומאיר. ועיין מאמר המתחיל 'הענין מה שנאמר בגמרא' (לקו"מ ס"י צח) על פסוק זה שהצדיקים יש להם עיני ה', ומזה הכח הנפלא בראיית ובהסתכלות עיניהם.

והמדות שהיו מקודם מכוסים בתוך הימי רע. וצריך ביאור מהו החידוש בדברי רבינו כאן שאפשר לזכות גם לטעום אור האהבה שבדעת שלמעלה מן הימים על ידי קישור הלב אל הדעת. דאם הוא עצמו ענין כפיית היצר, הלא זהו מה שגילה לעיל שעל ידו מתראים אותיות התורה שבנגלה שהיו מכוסים בתוך הימי רע שהיא האהבה שבימים. ומשמע שקישור הלב להדעת הוא נוסף על כפיית היצר, שעל ידו זוכה לדבר נוסף שלא רק שמתגלים אותיות התורה שבנגלה שהיו מכוסים, שהיא בחינת אהבה שבימים, אלא שממשיך בחינת אהבה שבדעת.

ונראה שהתגלות אור האהבה שבדעת שלמעלה מן הימים בעולם הזה הוא מה שאמור לעיל שכשנופלים הימי רע נמשך אור רב מלעילא מבחינת האהבה שלמעלה מן הימים, כל אחד כפי בחינתו. ודברי רבינו כאן הם ביאור דבריו האמורים לעיל. כלומר אחר שגילה לנו רבינו (אות ה) שיש אהבה שבדעת שהוא למעלה מהימים שלא יתגלה אלא לעתיד, אומר רבינו דיש בחינה של אהבה שבדעת אצל כל אחד לפי מדרגתו שאפשר לגלותו גם בעולם הזה והוא האור רב הבא מלמעלה שזוכין ע"י כפיית היצר, והוא עצמו ענין קשור הלב אל הדעת.

והוא כענין המבואר במאמר 'בקרוב עלי מרעים' (לקו"מ ס"י לו) דקודם שבא האדם להתגלות בתורה ועבודה מנסין ומצרפין אותו במדות ובתאוות רעות וכשצועק שבעים קלין וכופה את יצרו זוכה להתגלות חדש בתורה ועבודה מה שלא זכה לזה עד עכשיו. היינו דעל ידי כפיית היצר שזכה עכשיו מזדכך ועולה במדרגה יותר

דלעיל במאמר (אות ו) מבואר לכאורה ההיפך שעל ידי הצדיק מתגלה האהבה שבדעת ונמשך לתוך הימים.

ואפשר דהא שמבואר לעיל (אות ו) הכוונה לחלק הנגלה של הצדיק. וכאן הכוונה לחלק הגנוז שלו. וכשמתקרב אל הצדיק כפי השגתו שהוא בחינת חלק הנגלה מגיע לבחינת האהבה שבימים וכשמשך לבו לדעת שהיא מדרגה גבוה ממנו, נתגלה לו החלק הגנוז והנסתר של הצדיק.

מד) וזה מי האיש החפץ חיים חפץ הוא בחינת לב וכו' חיים הוא בחינת דעת כמ"ש וכו' היינו כשמשך הלב להרעת שלבו ברשותו שכופף את יצרו. רבינו מפרש התיבות 'חפץ חיים' שמקשר ה'חפץ' שהוא הלב אל 'החיים' שהוא הדעת. פירוש זה מתקשר גם לפשוטו של מקרא, שהוא חפץ בחיים רוחניים. כדבר הפסוק (דברים ל, יט) "החיים והמות נתתי לפניך ... ובחרת בחיים". שכופף וכובש את יצרו שרוצה להטותו למות ח"ו כשיטה רצונו לילך אחר שרירות לבו ותאוותיו והוא כובש תאוותו ובוחר בחיים לעשות רצון השי"ת.

היוצא לעובדא ולמעשה שבכל המצבים ובכל המקומות צריך להתחזק מאד בעסק התורה וכפיית היצר, יהיה באיזה בחינה שהיא כל אחד לפי מקומו ושעתו. ולהיות דבוק תמיד בצדיקי אמת [המגלים סודות אלו] להאמין בהם ולאהבה אותם אהבת אמת ולילך בדרכי עצותיהם הקדושים ובפרט בדרך העצה הכללית של התבודדות, שבזה כלול כפיית היצר שבלב ולקשר הלב לדעת, [עייין לקו"מ מאמר 'ואתם תהיו לי ממלכת כהנים' (סי' ד)], שעל ידי זה מגלה את הטוב והתורה שבמקומו וממשיך לשם את אור השי"ת וזוכה לאהבה שבימים ושבדעת שבכל דרגא שזהו תכלית הטוב והעונג שאין למעלה ממנו, אמן כן יהי רצון.

מוג) שכופף את יצרו אזי לפי בחינתו אוהב ימים הוא ממשיך את האהבה מדעת לתוך הימים וכו' לראות טוב ורואה ומשיג את האור כי טוב וגנוז שמשיג האור היינו התורה הגנוזה והצדיקים הגנוזים. קודם מזכיר המשכת האהבה שבדעת לתוך הימים ואז 'רואה ומשיג את האור כי טוב היינו התורה והצדיקים הגנוזים'. משמע דעל ידי שממשיך האהבה מן הדעת אל הימים בזה ממשיך אור הצדיק הגנוז מן הדעת אל הימים. ותימה

